

Af hálfu stefnda var mætt og krafizt ómaksbóta. Málið er hafið, og greiði áfrýjandi, Sigurður Hallbjarnarson, stefnda, H/f Fiskimjöli, 30 krónur í ómaksbætur að viðlagðri aðför að lögum.

Föstudaginn 3. maí 1940.

Nr. 15/1940. **Jósef Björnsson** (Pétur Magnússon)

gegn

**kirkjumálaráðherra f. h. kirkju-
jarðasjóðs og gagnsök**

(Sveinbjörn Jónsson).

Um innlausn veiðiréttinda samkvæmt 3. gr. laga nr. 61 frá 1932.

Dómur hæstaréttar.

Héraðsdómurinn er kveðinn upp af Birni Þórðarson, lögmanni í Reykjavík.

Aðaláfrýjandi hefir skotið máli þessu til hæstaréttar með stefnu 27. marz þ. á. Krefst hann þess *aðallega*, að viðurkennt verði með dómi, að hann sem eigandi jarðanna Svarfhóls og Bjargarsteins hafi samkvæmt 3. gr. laga nr. 61 frá 1932 rétt til innlausnar á veiðirétti í Hvítá fyrir landi því, sem téðum jörðum kunni að verða úthlutað meðfram Hvítá við væntanleg yfirlandskipti, enda verði fullnægt skilyrðum laganna um mat á veiðiréttindunum og samþykki veiðimálanefndar og landbúnaðarráðherra fengið. *Til vara* krefst hann staðfestingar hins áfrýjaða dóms.

Gagnáfrýjandi hefir áfrýjað málinu af sinni hálfu með stefnu 24. apríl þ. á. Krefst hann *aðallega* al-

gerrar sýknu af kröfum aðaláfrýjanda, en *til vara* staðfestingar héraðsdómsins.

Það er upplýst í málinu, að jarðirnar Svarfhóll og Bjargarsteinn hafa átt sameiginlegt land m. a. ásamt Stafholti að Hvítá. Verður því að ætla, þar sem annað er ekki sannað, að þær hafi átt sameiginlega veiði með Stafholti í Hvítá, sbr. ákvæði landa-*brigðapáttar* Grágásar um veiði, 208. kap. *Konungsbókar* og 438. kap. *Staðarhólsbókar*, svo og 56. kap. *landsleigubálks Jónsbókar* og nú 4. gr. ofannefndra laga nr. 61/1932. Verður ekki séð, að veiðiréttur í Hvítá hafi gengið undan jörðum þessum fyrr en þær voru seldar 4. maí 1912 þáverandi ábúendum þeirra. Er því ekki unnt að fallast á þá mótbáru gagnáfrýjanda, að aðaláfrýjandi hafi ekki innlausnarrétt, sökum þess að veiði í Hvítá hafi aldrei fylgt nefndum jörðum hans.

Ætla verður af sambandinu milli 1. og 2. mgr. 3. gr. laga nr. 61/1932, að skilyrði 1. mgr. um, að $\frac{3}{4}$ hlutar landeigenda krefjist innlausnar, eigi við það, að þegar sami aðili á veiðirétt fyrir landi fleiri en einnar jarðar í sömu veiðigrennd, þá sé honum ekki skylt að hlíta innlausn, nema $\frac{3}{4}$ hlutar landeigenda krefjist hennar. Í þessu máli er aðaláfrýjandi einn eigandi beggja þeirra jarða, sem innlausnar er krafizt fyrir, og er nefndu skilyrði því fullnægt hér.

Þá hefir gagnáfrýjandi haldið því fram, að innlausn veiðiréttinda sé aldrei heimil samkvæmt nefndri 3. gr., nema veiðifélag sé stofnað, og skírskotar um það til 3. málslíðs 2. mgr. greinarinnar. Það ákvæði þykir þó verða að skýra í sambandi við önnur fyrirmæli sömu mgr. á þá lund, að séu landeigendur fleiri en einn, og vilji ekki allir innleysa,

þá þarf eigandi veiðiréttar ekki að hlita innlausn, nema $\frac{3}{4}$ hlutar landeigenda krefjist, eins og fyrr segir, og auk þess sé veiðifélag stofnað til að hagnýta veiðina. Þetta ákvæði 2. mgr. 3. gr. getur því ekki staðið innlausnarrétti aðaláfrýjanda í vegi.

Aðaláfrýjandi hefir þegar fengið samþykki veiðimálanefndar til innlausnarinnar, og aðiljar eru sam-mála um það hér fyrir dómi, að leyfi landbúnaðar-ráðherra verði veitt, ef önnur skilyrði innlausnar séu fyrir hendi, svo og að yfirlandskipti skuli fara fram, áður en veiðirétturinn er innleystur.

Samkvæmt framansögðu þykir bera að taka aðalkröfu aðaláfrýjanda til greina. Hvorugur aðilja hefir krafizt málskostnaðar, og fellur hann því niður.

Því dæmist rétt vera:

Aðaláfrýjandi, Jósef Björnsson, hefir sem eigandi jarðanna Svarfhóls og Bjargarsteins rétt til innlausnar samkvæmt 3. gr. laga nr. 61/1932 á veiðirétti í Hvítá fyrir landi því, sem téðum jörðum kann að verða úthlutað meðfram Hvítá við væntanleg yfirlandskipti.

Málskostnaður bæði í héraði og fyrir hæstarétti fellur niður.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 12. marz 1940.

Mál þetta, sem dómtekið var 8. þ. m., er höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu, útgefinni 27. nóvember 1939, af Jósef Björnssyni, bónda að Svarfhóli í Mýrasýslu, gegn kirkjumálaráðherra fyrir hönd kirkjujarðasjóðs til viðurkenningar því, að hann sem eigandi jarðanna Svarfhóls og Bjargarsteins hafi samkvæmt 3. gr. laga nr. 61 frá 1932 rétt til innlausnar á veiðirétti í Hvítá fyrir því landi, sem

jörðunum við endanleg landaskipti (yfirskipti) verði útlutað með fram ánni, enda verði skilyrðum laganna, að því er viðkemur mati á veiðiréttindum og samþykki veiðimálanefndar og landbúnaðarráðherra, fullnægt. — Í munnlegum flutningi málsins gerði stefnandi þá kröfu til vara, að viðurkennt verði með dómi réttarins, að veiðiréttur í Hvitá hafi tilheyrð Svarfhóli og Bjargarsteini, fram til þess að jarðirnar voru seldar árið 1912, í sömu hlutföllum og verð þessara jarða stendur við verð allrar Stafholtstorfunnar.

Stefndur krefst sýknu af öllum kröfum stefnanda. Hvorugur aðilja krefst málskostnaðar.

Málavextir eru þeir, að með afsalsbréfum, útgefnum af ráðherra Íslands 4. maí 1912, voru jarðirnar Svarfhóll og Bjargarsteinn í Stafholtstungnahreppi í Mýrasýslu seldar þáverandi ábúendum þeirra, en jarðirnar voru báðar til þess tíma kirkjujarðir Stafholtskirkju. Jarðir þessar voru hluti úr hinni fornu Stafholtstorfu og áttu óskipt sameiginlegt beitiland með Stafholti, og lá það niður að Hvitá. Fram að þeim tíma, er sala jarðanna fór fram, höfðu ábúendur Stafholts og Svarfhóls stundað laxveiði í Hvitá fyrir hinu óskipta landi. Þegar nefndar jarðir voru seldar árið 1912, var tekið fram í afsölunum, að veiðiréttur í Hvitá væri undanskilinn sölunni, enda var söluverð jarðanna lækkað með tilliti til þess. Síðan salan fór fram, hafa jarðir þessar því engan veiðirétt haft í Hvitá.

Nú er stefnandi máls þessa fyrir löngu orðinn eigandi og ábúandi beggja þessara jarða og eftir að lög nr. 61 frá 1932 um lax- og silungsveiði voru sett, fór hann að hugsa um að nota sér þann rétt, er hann taldi lögin veita sér til að leysa til sín veiðirétt í Hvitá fyrir löndum beggja jarðanna. Fór hann fram á það við kirkjumálaráðuneytið, að sér yrði heimiluð innlausnin samkvæmt mati dómkvaddra manna. Með bréfi, dagsettu 28. nóv. 1935, mælti veiðimálanefnd með því, að stefnanda yrði heimiluð innlausnin, en leit þó svo á, að eðlilegast væri, að hinu óskipta beitilandi jarðanna, er þær áttu ásamt Stafholti, væri jafnframt skipt og að um leið færi fram skipti á veiðiréttindum þeirra, þannig, að hver jörð fengi veiðirétt fyrir sínu landi að skiptunum loknum. Þetta féllst stefnandi og á, og fóru síðan fram landskipti samkvæmt kröfu hans 21. febr. 1936. Að skiptunum loknum endurtók stefnandi kröfu sína um inn-

lausn veiðiréttindanna, en þá véfengdi stefndur í máli þessu, að sér sem umráðamanni Stafholts væri skylt að þola innlausnina. Hinsvegar hefir landbúnaðarráðherra lýst því yfir, að hann muni heimila innlausnina, ef hún telst lögum samkvæm, þó með því skilyrði, að stefnandi fallist á, að yfirskipti fari fram á landi jarðanna, þótt áfrýjunarfrestur skiptanna sé liðinn, og hefir stefnandi samþykkt það, svo framarlega sem talið yrði, að hann eigi rétt til innlausnar á veiðiréttindunum, enda er kröfugerð hans í máli þessu miðuð við það.

Útaf nýgreindum ágreiningi við stefndan hefir stefnandi nú höfðað mál þetta og gert í því áðurgreindar kröfur, er hann byggir á því, að umræddar jarðir, Svarfhóll og Bjargarsteinn, hafi alltaf verið sjálfstæðar jarðeignir og skildar frá Stafholti að öðru leyti en því, að þær hafi átt óskipt sameiginlegt beitiland með því niður að Hvítá, og þar sem landið hafi verið skipt niður að ánni, hafi veiðiréttindin í henni einnig verið óskipt sameign jarðanna, enda veiðin lengstaf stunduð sameiginlega af ábúendum þeirra. Hafi þannig jarðirnar Svarfhóll og Bjargarsteinn átt veiðirétt í Hvítá, er afsölin voru gerð árið 1912, en þá hafi hann verið frá þeim skilinn samkvæmt ákvæðum afsalanna. Þar sem svona standi á, þá heimili 3. grein laga nr. 61 frá 1932 eiganda jarða að leysa til sín hinn fráskilda veiðirétt, og telur stefnandi öllum þeim skilyrðum, er löggin setji fyrir innlausnarréttinum fullnægt af sinni hálfu, enda verði að líta svo á, að almenningsheill sé að því, að jarðeigendur fái að leysa til sín veiðirétt, er svona standi á, og stofnun veiðifélags sé óþörf til þess að innlausnin sé heimil.

Stefndur byggir hinsvegar sýknukröfuna í fyrsta lagi á því, að umræddar jarðir hafi áður verið hluti úr Stafholtstorfunni, og ekki sjálfstæðar jarðeignir. Hafi ekki fylgt þeim veiðiréttur í Hvítá og þegar þær hafi verið seldar árið 1912, hafi aðeins verið um að ræða sölu á ákveðnum hlutum heildareignarinnar og engin veiðiréttindi í Hvítá hafi verið seld með jörðunum, enda til öryggis tekið fram í afsölonum, að svo væri ekki. Sé því ekki um það að ræða, að veiðirétturinn hafi nokkurn tíma verið skilinn frá jörðunum, en það sé skv. 3. gr. nýnefndra laga skilyrði innlausnarréttarins.

Í öðru lagi byggir stefndur sýknukröfuna á því, að því skilyrði stjórnarskrárinnar fyrir eignarnámi, að um almenningssheill sé að ræða, sé ekki fullnægt hér, og bryti það alveg í bág við það ákvæði stjórnarskrárinnar, ef einum einstaklingi væri heimiluð slík innlausn og hér sé farið fram á.

Í þriðja lagi byggir stefndur loks sýknukröfuna á því, að ekkert veiðifélag hafi verið stofnað, er stefnandi sé meðlimur í, en oftnefnd lög geri ráð fyrir, að um innlausn veiðiréttinda geti ekki verið að ræða að öðrum kosti.

Í elzta máldaga Stafholtskirkju, sem færður er til ársins ca. 1140, segir svo, að Steini prestur Þorvarðsson gæfi kirkjunni heimaland allt, auk búfjár og búsgagna, laxveiði í Þverá, kerveiði í Norðurá undir fossi, land á Svarfhóli og Bjargarsteini o. s. frv. Virðist koma allgreinilega fram, að jarðir þessar hafi ekki verið taldar til heimalands Stafholts, heldur sjálfstæðar jarðeignir, en öllu greinilegar kemur það þó fram í máldaga Gyrðs biskups, sem færður er til ársins 1354, og Wilkinsmáldaga frá 1937, en í þeim báðum stendur „... heimaland allt með gögnum og gæðum, Svarfhól, Bjargarstein, Hofstaði ...“

Orðalag máldaga, sem færður er til ársins 1480, er hér reyndar nokkuð frábrugðið, en þarf ekki að skiljast á þann veg, að jarðirnar teljist til heimalands Stafholts né hafi gert það. Loks virðist máldagi Gisla biskups Jónssonar frá 1575 taka af vafa um, að jarðirnar hafi verið sjálfstæðar jarðeignir, en þar segir: ... „Kirkjan í Stafholti á heimaland allt með gögnum og gæðum. Ítem þessar jarðir; Svarfhól, byggð fyrir hundrað, Hofstaðir, byggð fyrir hundrað, Bjargarsteinn, byggð fyrir hundrað ...“ Sama máli gegnir um jarðabók Árna Magnússonar. Þar er Stafholt talið með einni eða heldur tveimur nafngreindum hjáleigum, en bæði Svarfhóll og Bjargarsteinn eru taldar sérstakar jarðir með vissum dýrleika og leigumála. Það virðist því vafalaust, að jarðirnar Svarfhóll og Bjargarsteinn hafi ætíð um langan aldur verið sérstakar jarðir, en ekki hjáleigur frá Stafholti. Hinsvegar áttu þær, svo sem að hefir verið vikið, óskipt sameiginlegt beitiland með Stafholti niður að Hvítá. Verður þannig og að telja, að þær hafi einnig átt sameiginlegan óskiptan veiðirétt í Hvítá ásamt Stafholti fyrir hinu óskipta landi, er að ánni lá, enda bendir það og ákveðið í sömu átt,

að ábúendur jarðanna stunduðu veiðina sameiginlega um langan tíma, að við sölu jarðanna 1912 er veiðiréttur í Hvitá sérstaklega undanskilinn og loks að söluverðið þá er hækkað með tilliti til þess, að veiðiréttindin í Hvitá voru undanskilin við söluna. Loks má geta þess, að það var fyrst í lok 18. aldar, sbr. Magnús Stephensen: Island i det attende Aarhundrede, bls. 119—120, að menn hér öðlast byrjunarkunnáttu til að veiða lax í djúpum og ströngum jökulám, og laxveiði var því allt til þess tíma alveg óþekkt hlunnindi sumra jarða, sem síðar reyndust eiga stórfelldustu veiðistöðvarnar. Þetta getur skýrt það nægilega, að laxveiði á umræddum stað í Hvitá hafi eigi verið reynd fyrr en bóndinn á Svarf-hóli gerði það eftir 1860, og heimild brestur til að telja, að veiðirétturinn hafi þá tilheyrt Stafholtsjörð einni.

Að þessu öllu athuguðu verður rétturinn að líta svo á, að veiðiréttindi í Hvitá fyrir hinu sameiginlega óskipta landi hafi fylgt hinum umræddu jörðum eigi síður en Stafholti sjálfu og að þau hafi ekki verið skilin frá þeim fyrr en með ákvæðum afsalanna árið 1912 og þá í sömu hlutföllum og verð þeirra hefir staðið í við verð allrar Stafholtstorfunnar þá.

Í 3. grein laga nr. 61 frá 1932 er svo kveðið á, að veiðiréttindi, er skilin hafa verið við landareign, áður en lögin tóku gildi, sé eigendum landareigna þeirra, er þau ella myndu hafa fylgt samkvæmt 1. málsgrein 2. gr. laganna, rétt að leysa til sín, hverjum fyrir sinni landareign, ef ráðherra leyfi, að fengnu samþykki veiðimálanefndar, enda krefjist þeir fjórðu hlutar þeirra innlausnar. Virðist bersýnilegt, að grein þessi heimili því aðeins innlausn veiðiréttinda, að fleiri menn í sameiningu krefjist innlausnar til sín, og þykja önnur ákvæði laganna benda til þess, að þeim beri að gera það sem félagsmönnum í löglegu veiðifélagi. Og þar sem engin önnur ákvæði laganna benda til þess, að einum einstaklingi sé heimilud innlausn veiðiréttinda, þá þykir ekki unnt, að svo vöxnu máli, að taka til greina kröfu stefnanda um að viðurkenna, að hann eigi lögvarða kröfu til innlausnar umræddra veiðiréttinda.

Hinsvegjar þykir í samræmi við framanskráð mega ljúka því dómsorði á varakröfu stefnanda, að umræddar jarðir hafi átt veiðiréttindi í Hvitá, áður en sala fór fram 1912, í sömu hlutföllum og þágildandi jarðabók taldi jarðar-

hundruð þeirra og Stafholtstorfunnar allrar hinsvegar, þ. er 24.6 af 76.7.

Því dæmist rétt vera:

Veiðiréttur í Hvitá tilheyrði jörðunum Svarfhóli og Bjargarsteini fram til þess tíma, að þær voru seldar 4. maí 1912, í sömu hlutföllum og þágildandi jarðabók taldi jarðarhundruð þeirra og Stafholtstorfunnar allrar hinsvegar, þ. e. 24.6 af 76.7.

Mánudaginn 6. maí 1940.

Nr. 109/1939. **Bæjarsjóður Vestmannaeyja**

(Jón Ásbjörnsson)

gegn

Bjarna Jónssyni

(Einar B. Guðmundsson).

Um skyldu bæjarfélags til greiðslu húsaleigu fyrir styrkþega, er var á föstu framfæri bæjarsjóðs.

Dómur hæstaréttar.

Héraðsdóminn hefir kveðið upp Kristján Linnet, bæjarfógeti í Vestmannaeyjum.

Áfrýjandi, sem skotið hefir máli þessu til hæstaréttar með stefnu 21. október f. á., krefst sýknu og málskostnaðar fyrir báðum dómum eftir mati hæstaréttar. Stefndi krefst staðfestingar á héraðsdóminum og málskostnaðar fyrir hæstarétti eftir mati dómsins.

Stjórnvöldum Vestmannaeyjakaupstaðar, er tekið höfðu á sig fyrir hönd bæjarsjóðs greiðsluskyldu á húsaleigu Helga Jónssonar, meðan Magnús Jónsson átti húsið, hlaut að vera það ljóst, að útibú Útvegsbankans í Vestmannaeyjum ætlaðist til þess,